

# Nesisuksi – negyvensi. Ekonominės Vilniaus gyvenimo realijos ankstyvaisiais naujaisiais laikais

## Apie Dariaus Sakalausko disertaciją „Privataus kapitalo valdymas: Vilniaus atvejis XVII–XVIII amžiais“ ir jos gynimą

Kapitalas, pajamos, pinigai, įplaukos, turtas, gerovė – visi šie žodžiai dažnai šmėkstelėja šių dienų žmogaus galvoje. Juk nesisuksi – negyvensi. Neretai pamirštame, kad tokios pačios mintys kamavo ir seniau gyvenusius žmones. Bet mūsų užmiršimą dar buvo galima atleisti, nes nelabai ką ir turėjome apie tai paskaityti. Tačiau dabar jau nebegalime daryti jokių išlygų. Dariui Sakalauskui apgynus disertaciją „Privataus kapitalo valdymas: Vilniaus atvejis XVII–XVIII amžiais“ (vad. prof. dr. Jurgita Verbickienė), įgavome dar vieną įrankį geriau pažinti būtųjų laikų žmones, o ypač suprasti, kaip juos kamavo pradžioje teksto minėtų žodžių sukeltos bėdos.

Disertacijos gynimui vadovavo tarybos pirmininkas doc. dr. Liudas Jovaiša (Vilniaus universitetas), tarybą sudarė: doc. dr. Liudas Glemža (Vytauto Didžiojo universitetas), habil. dr. Grzegorz Myśliwski (Varšuvos universiteto Istorijos institutas), prof. habil. dr. Zenonas Norkus (Vilniaus universitetas) ir prof. dr. Shaul Stampfer (Jeruzalės hebrajų universitetas). Disertacija buvo parašyta ir ginama anglų kalba.

Disertantas savo disertacijos gynimą ir pagrindinių išvadų pristatymą pradėjo netradiciškai. Buvo pasirinkta iš pradžių ne pristatyti pagrindinę hipotezę, o parodyti susirinkusiesiems, kaip darbe yra suprantamas kapitalo konceptas. D. Sakalauskas savo darbe naudojamo kapitalo koncepto pagrindu pasirinko žymaus prancūzų ekonomikos teoretiko ir valstybininko Anne'o Robert'o Jacques'o Turgot mintis, tačiau vien jomis neapsiribojo. Disertantas sakė, kad, *kapitalo* sąvokai betarpiškai esant susijus su K. Marxo gyvenimu ir jo palikimu, labai svarbu yra ir jam išlaikyti distanciją savo darbe. D. Sakalauskas pasirinko tokį kapitalo konceptą, kuris būtų suprantamas priklausantiems skirtingoms ekonominių teorijų mokykloms ir tiesiogiai atsispindėtų tirtų šaltinių medžiagoje. Visgi daug svarbesnis šiuo atveju yra ne Marxo atstovaujamos paskutinės klasikinės ekonomikos teorijų mokyklos mintys apie *gamybos priemones*, bet tai, kaip buvo kau-

piamas turtas per santaupas, neatsižvelgiant į investicijas, ir kaip buvo naudojamos paskolos su palūkanomis.

Disertantas savo tyrimo objektu pasirinko kapitalo kaupimą ir jo valdybą ankstyvųjų naujųjų laikų Vilniuje, o pagrindiniu tikslu – svarbiausių Vilniaus miesto socioekonominių gyventojų grupių (Vilniaus miestiečių, pranciškonų vienuolių, žydų gyventojų ir jų bendruomenės – kahalo – institucijos bei didikų Radvilų, kaip miesto magnatų, pavyzdžio) minėtojo kapitalo kaupimo bei valdymo praktikų tyrimą. Tačiau svarbu pridėti, kad savotišku šalutiniu disertacijos tikslu tapo ir disertanto tirta Vilniaus miesto situacijos palyginimas su Lvovo, Varšuvos bei Karaliaučiaus miestų situacija.

D. Sakalauskui pristačius pagrindines savo darbo išvadas, kurios išėjo tikrai įdomios, prasidėjo diskusinė disertacijos gynimo sesija. Dar prieš jai prasidedant prof. habil. dr. Zenonas Norkus paklausė, ar buvo įmanoma minėtu laikotarpiu bankrutuoti Vilniuje. Į tai disertantas atsakė, kad galbūt buvo tokia galimybė, tačiau paties bankroto konceptą šaltiniuose aptikti labai sunku. Pagaliau prasidėjus jau tikrajai diskusinei sesijai, pirmasis savo išvalgas pasakė doc. dr. Liudas Glemža. Anot jo, D. Sakalausko darbas iš tiesų yra labai svarbus šių dienų Lietuvos istoriografijai, nes ekonomikos istorijos padėtis mūsų krašte yra labai kebli ir sudėtinga. Visgi po pagiriamųjų žodžių doc. L. Glemža pasakė ir keletą kritinių pastabų. Visų pirma pakritikavo pasirinktą ganėtinai plačią chronologinę darbo apimtį – 150 metų, tai, anot doc. L. Glemžos, automatiškai pasunkino bandymą išlaikyti vienodas darbo proporcijas visoms minėtoms socioekonominėms gyventojų grupėms ištirti. Antroji pastaba buvo nukreipta būtent į tas gyventojų grupes. Iškelti klausimai, ar pranciškonų pavyzdys atspindi kitų vienuolynų gyvenimo realijas, ar Radvilų pavyzdys tinka ir kitiems Vilniuje turto turėjusiems didikams apibūdinti – iš tiesų yra apmąstylini. Savo išvalgas doc. L. Glemža baigė keliais taip pat įdomiais klausimais, kodėl Vilnius nebuvo lygintas su į jį tuo metu panašesniu Krokuvos miestu ir kodėl praleisti bandymai palyginti Vilnių su tokiais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės miestais kaip Gardinas ar Kaunas.

Antrasis savo mintis apie D. Sakalausko disertaciją pristatė Lenkijos istorikas habil. dr. Grzegorz Myśliwski. Išreiškęs džiaugsmą, kad disertantas preciziškai suklasifikavęs ir kruopščiai išstudijavęs šaltinius, pagyrė jį ir už puikų ir pavykusį bandymą apmąstyti kapitalo teorijas nuo XVIII iki XX a. ir taip sukurti savo naudojamą kapitalo konceptą. Visgi dr. Myśliwski atkreipė dėmesį į tai, kad disertacijoje būtų puikiai tikęs bandymas parodyti įvairias tuo metu Vilniaus mieste vyravusias produktų ar gaminių kainas (pavyzdžiui, kiek kainavo plytos, šiltas ir t. t.). Tai, anot Lenkijos istoriko, būtų leidę geriau suprasti paties kapitalo galią Vilniuje. Taip pat buvo atkreiptas dėmesys į dažną Vilniaus miesto istoriją tiriančio mokslininko galvos skausmą – gyventojų gyvenamųjų ribų aprašymo netikslumą.

Pradėdamas savo atsiliepimą apie D. Sakalausko disertaciją trečiasis kalbėtojas – prof. habil. dr. Zenonas Norkus – pasidžiaugė, kad disertantas ištaisė visas klaidas, kurias profesorius jam buvo nurodęs skaitydamas juodrašį. Apipylęs disertantą pagyromis, kad jo atliktas darbas turi tikrai gerą konceptualią teorinę dalį, prof. Z. Norkus atkreipė

dėmesį į keletą apmąstymo reikalaujančių problemų. Visų pirma, kaip susisieja disertanto pasirinkimas tirti privataus kapitalo raidą ir pranciškonų bei kahalų, kaip socio-ekonominių Vilniaus miesto gyventojų grupių, pasirinkimas. Ar juos galime suprasti kaip juridinius vienetus? Ar kahalas galėjo gauti paskolų? Kaip visada, prof. Z. Norkaus klausimai skatina išlaisvinti savo vaizduotę ir apmąstyti kartais tikrai atrodančius aki-vaizdžius (arba akivaizdžiai klaidinančius!) dalykus.

Ketvirtasis savo atsiliepimus pasakė svečias iš Jeruzalės prof. Sh. Stampfer. Anot šio profesoriaus, D. Sakalausko disertacija yra išskirtinė dėl to, kad jos autorius visų pirma savo tyrime suformulavo konceptualiąją dalį, o tik vėliau ėjo ieškoti šaltinių. Taip pat prof. Stampferis atkreipė susirinkusiųjų į gynimą dėmesį, kad tai yra pirmoji sisteminė kapitalo studija per tam tikrą nustatytą laikotarpį dideliame mieste, o kadangi tai yra pirmasis toks darbas, tai natūralu, kad iškyla tam tikrų keblumų ar pasimato klaidų, bet juk jas visada galima pataisyti! Svarbu paminėti, kad prof. Sh. Stampferis atkreipė dėmesį, jog labai svarbu yra pabandyti iširti žydų pirklių veiksmus ir šį darbą papildyti tų veiksmų tyrimu.

Penktasis ir paskutinis savo kalbą pradėjo disertacijos gynimo tarybos pirmininkas doc. dr. Liudas Jovaiša. Jis irgi pagyrė šią disertaciją už novatoriškumą (*groundbreaking*). Paskutiniam kalbėti disertacijos gynime visada yra sunkiausia, nes prieš tai kalbėję kolegų dažniausiai jau būna pasakę savo pagrindines kritines pastabas. Tačiau doc. L. Jovaiša vis tiek pasidalijo savo įžvalgomis apie D. Sakalausko tyrimą. Nors tai ir buvo sudėtingas tyrimas, kuris nelabai turėjo kaip remtis kitais tyrimais (kadangi jų tiesiog nebuvo!), anot doc. L. Jovaišos, šitas disertacijos platumas yra labiau teigiamas nei neigiamas dalykas. Be to, docentas priminė visiems susirinkusiesiems, kad nevalia yra pražiūrėti D. Sakalausko disertacijos priedo, kuriame sužymėti Vilniaus miestiečio naudoti inventoriai, pažymint vilniečio vardą, pavardę ir jo profesiją. Tai, anot doc. L. Jovaišos, visiems Vilniaus tyrinėtojų naudinga informacija.

Pasibaigus oficialiųjų pasisakymų sesijai ir nesulaukus klausimų iš auditorijos, į pagrindines kritines pastabas pasisakyti atsistojo *kapitalistas* Darius Sakalauskas. Sutikęs su ne kartą pasakyta pastaba, kad privataus ir viešojo kapitalo skirtis disertacijoje nėra labai aiški, disertantas išreiškė viltį, kad ateityje, geriau apmąščius šias pastabas ir sprendžiant šią problematiką iškilusius sunkumus, šis atskyrimas galėtų būti pataisytas. Taip pat, atsiliepdamas į doc. L. Glemžos pastabą dėl ganėtinai plačių chronologinių darbo ribų, D. Sakalauskas pateikė savo poziciją, kad siauresnės chronologinės ribos iš tiesų būtų leidusios iširti individualius atvejus tiksliau ir panaudoti didesnę šaltinių bazę. Tačiau darbo tikslas, anot disertanto, buvo parodyti didesnę vaizdą, todėl ir buvo pasirinkta platesnė chronologija. Į kritiką dėl Radvilų faktoriaus naudojimo disertantas viltingai atsakė, kad tai galėtų būti daug tikslesnis ir geresnis disertacijos skyrius, telieka panaudoti autoriui nežinomus šaltinius. Beje, anot disertanto, labai svarbu suprasti, kad pats Radvilų atvejo tyrimas puikiai parodė, kokia siaura yra riba tarp viešojo ir privataus kapitalo.

Atsakydamas į prof. Z. Norkaus klausimus apie kahalų instituciją ir paskolų sistemą, D. Sakalauskas labai aiškiai sudėliojo visiems susirinkusiesiems to meto situacijos vaiz-

dą. Kahalo skolos, anot disertanto, buvo padengiamos bendruomenės lėšomis. Tačiau buvo ir tokių atvejų, kai kahalas negalėjo laiku sumokėti savo skolų, jas padengdavo bendruomenės pastatas – sinagoga.

Žinoma, disertantas atsakė ir į ne kartą išgirstas savo disertacijai skirtas pagyras. Kukulindamasis visiems susirinkusiesiems priminė, kad žymusis lenkų istorikas Henrykas Samsonowiczius kadaise buvo parašęs darbą apie kapitalo valdymą Gdansko mieste. Visgi šių eilučių autorius mano, kad atliktam disertanto darbui šis faktas suteikia dar daugiau svorio.

D. Sakalauskui atsakius į visas pastabas, žodis buvo suteiktas jo disertacijos vadovei prof. dr. Jurgitai Verbickienei. Profesorė išreiškė savo didelį džiaugsmą pavykusių disertanto darbu ir jo rezultatais. Anot profesorės, tokio darbo tikrai nėra nei Lietuvoje, nei Lenkijoje!

Galiausiai po neilgo gynimo tarybos pasitarimo jos pirmininkas doc. dr. Liudas Jovaiša Dariui Sakalauskui ir visiems susirinkusiesiems garsiai paskelbė, kad turime naują humanitarinių mokslų daktarą!

Ir pačioje pabaigoje šių eilučių autorius nori išreikšti viltį, kad D. Sakalausko tyrimas bus tęsiamas ir ateityje. Nors į daug klausimų ir liko neatsakyta iš pirmo karto, į juos tikrai būtų galima atsakyti ateityje. Belieka tikėtis, kad D. Sakalausko įdirbis paskatins ir jaunesnius kolegas imtis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ekonomikos istorijos tyrimų ir ateityje neberekės liūdėti dėl nepakankamo dėmesio ekonomikos istorijai.

*Povilas Andrius Stepavičius*